

ĮSIVAIZDUOJAMYBĖS TERITORIJOS

Kristupas Sabolius. *Įsivaizduojamybė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013. 263 p. ISBN 978-609-459-246-1.

Kristupas Sabolius jau kuris laikas savo tyrinėjimuose, skelbiamuose straipsniuose, pranešimuose ar seminaruose, auditoriją vedžioja vaizduotės ir įsivaizduojamybės teritorijomis. Tokia yra ir naujoji Saboliaus knyga *Įsivaizduojamybė*. Pirmoje Saboliaus knygoje *Įnirtingas miegas. Vaizduotė ir fenomenologija* (Vilniaus universiteto leidykla, 2012. 282 p.), gilinantis į sąmonės problematiką, klausta, kaip galima vaizduotės fenomenologija. Antroje knygoje svarstomas ne tiek vaizduotės fenomenologijos sąlygų klausimas, kiek analizuojami įvairūs vaizduotės profiliai, atsiskleidžiantys įvairiose meno kryptyse, technikoje, kultūroje ir pan. Šia prasme tyrimas siekia peržengti fenomenologijos ribas. Tai knygos autorių paskatina atidžiau patyrinėti vaizduotės fenomenus, pačią įsivaizduojamybės sritį, išryškinti šios srities specifiką, jos fenomenų tarpusavio santyki, aptarti įvairias šios srities problemas.

Įsivaizduojamų objektų sritis kitomis kalbomis nusakoma *imaginary*, *imaginaire*, *immaginario* terminais, o lietuvių kalboje dažniausiai apsiribojama žodžiais įsivaizduojamas, įsivaizduotas ar įsivaizdavimas. Savo tyrimu Sabolius siekia įtvirtinti lietuvių kalboje beveik nevartojamą įsivaizduojamybės terminą, kuris tiksliau nusako šią sritį. Įsivaizduojamybė knygoje nurodo į „tokią virtualumo ar irealybės sritį, kurioje susikloja sąmonės ir pasaulio sferos, kurioje sąveikauja jausmas ir viršjausmas“ (p. 27).

Kitais tariant, tai yra ne tik vaizduotės sukurti „produktai“, jos objektyvacija, bet ir pats jų kūrimo ar suvokimo būdas. Anot autoriaus, būtent todėl nuo vaizduotės problematikos neišvengiamai pereinama į įsivaizduojamybės plotmę. Reikia turėti omenyje, kad knygoje vaizduotės ir įsivaizduojamybės sritys parodomos kaip glaudžiai susijusios – šia prasme naujoji knyga galėtų būti laikoma pirmosios tęsinium, papildymu ar atsisakojimu. Kaip pats autorius minėjo knygos pristatymo metu Vilniaus knygų mugėje, abi knygos iš dalies buvo rašomos lygia greta. Tačiau vis dėlto ši knyga parašyta taip, kad gali būti skaitoma ir nepriklausomai nuo pirmosios.

Knygą, be įvado ir išvadų, sudaro penkios dalys, kuriose analizuojamas įsivaizduojamybės santykis su technika, *khora*, intermedialinė vaizduotė, taip pat įsivaizduojamybė kaip metamorfozė ir įsivaizduojamybė kaip išsilaisvinimas. Atverdamas naujas vaizduotės tyrinėjimų perspektyvas ir interpretacijas autorius diskutuoja su šiuolaikiniais vaizduotės tematikos tyrinėtojais – Bernardu Stiegleriu, Pieru Montani, Richardu Kearny, Edwardu Casey, Jeanu Jaques'u Wunenburgeru ir kt. Reikia pabrėžti, kad Sabolius, plačiai nurodydamas į įvairius šiuolaikinius vaizduotės teorinius tyrinėjimus, jais neapsiriboja. Autoriaus prieigos originalumas bene labiausiai atsiskleidžia įvairias įsivaizduojamybės teorijas pasitelkiant konkrečių meno, kultūros, naujųjų technologijų, virtualių realybių

pavyzdžių analizei: kino (Michelangelo Antonioni „Blow-up“, Peterio Weiro „Trumano šou“, serialas „Pietų parkas“, Luiso Bunuelio „Angelas naikintojas“, Vincento Minelli „Piratas“, Christopherio Nolano „Pradžią“, Larso von Triero „Europa“, Victorio Erice's „Avilio dvasia“ ir kt.), dailės (ypač Francis'o Bacono tapybos), fotografijos (Romualdo Rakausko), teatro (Romeo Castellucci) ir šiuolaikinio meno kontekstų (Marinos Abramovič, Marco-so Lutyenso), kuriuose, jo manymu, „įsivaizduojamybės ir vaizduotės sąsaja atskleidžia savo intensyviausią dinamiką“ (p. 27). Taigi ši knyga, labiau nei į fenomenologijos metoda besigilinti pirmoji, gali būti įdomi ne tik filosofams, bet ir menininkams bei kitiems įvairiais kultūros reiškinais ir jų interpretacijomis besidomintiems skaitytojams. Galima sakyti, kad analizuodamas įsivaizduojamybės sritį, autorius kuria ir savitą meno teoriją bei pralaužia akademinės filosofinės kalbos žanrą. Prie „sausesenio“ rašymo stiliaus pripratusį skaitytoją gali trikdyti įvairiomis kultūrinėmis nuorodomis, meno pavyzdžiais, istorijomis apipintas tekstas, tačiau Sabolius jas naudoja tikslingai ir tai bene labiausiai atskleidžia jo sumanymą. Drauge intertekstualus, net rizomiškas rašymo stilius, balansuojantis ties postmodernios filosofinės ir literatūrinės kalbos riba, gali sukurti klaidingą lengvumo įspūdį. Tokiu apgaulingu lengvumu ir pavyzdžių bei teorijų žaisme susižavėjęs skaitytojas visgi neturėtų pamiršti, kad autorius polemizuoja su ilgalaike filosofijos tradicija.

Nepaisant to, kad naujoje knygoje labiau rūpi aptarti šiuolaikinį vaizduotės ir įsivaizduojamybės problemos kontekstą, kaip ir pirmojoje knygoje plėtojama diskusija su filosofijos istorija – ypač Platonu ir vaizduotės problema bei paties Sabolius poziciją stipriai veikusiais Kantu, Husserliu, Bachelardu, Sarte'u, Deleuze'u ir kt. Tai autoriui leidžia

permąstyti Vakarų filosofijos istorijoje tiek epistemologiškai, tiek ontologiškai sumenkintą įsivaizduojamybės statusą. Šioje, kaip ir ankstesnėje, knygoje siekiama ne išlaikyti tradicijoje įsitvirtinusių vaizduotės ir tikrovės opoziciją, bet išryškinti jų tarpusavio ryšį. Kita vertus, prie vaizduotės ir įsivaizduojamybės problemos priartėjama aiškiai brėžiant šių fenomenų skirtį tiek nuo suvokimo, tiek nuo tikrovės. Tokia prieiga autoriui ne tik leidžia išskleisti epistemologinius ir ontologinius nagrinėjamos temos aspektus, bet ir parodyti vaizduotės ir įsivaizduojamybės ryšį su kitomis fundamentaliomis filosofijos temomis. Galima sakyti, kad Sabolius fiksuoja savotišką filosofijos tradicijoje įvykusią vaizduotės *užmarštį* ir siekia vaizduotę parodyti kaip lygiavertę problemą kitoms fundamentalioms filosofijos problemoms. Supratus pagrindinę autoriaus intenciją, knygos dalys gali būti skaitomos ir kitokia tvarka, nei siūlo autorius – kiekvienai iš jų būdingas savas dramatismas. Čia įvairiais rakursais susisieja, susipina įvairios temos ir problemos, ir sunku pasakyti, kurią knygos dalį būtų galima laikyti centrine. Mane labiausiai intrigavo įsivaizduojamybės ir tikrovės klausimas, vaizduotės ir kitybės, skirties problema bei vaizduotės ir etikos santykio problema. Būtent vaizduotės, įsivaizduojamybės ir tikrovės santykio problema bene ryškiausiai persmelkusi visą knygą. Pačios įsivaizduojamybės problemą Sabolius pristato kaip tarpinės dimensijos problemą. Teigiama, kad ji nurodo į tam tikrą tarpinę, virtualią sritį, kuri nėra nei griežtai vidinė, nei griežtai išorinė (p. 26), tai veikia tam tikras „išsiklostymas“. Parodoma, kad, viena vertus, ši tarpinė sritis stokoja tvirtos, stabilios, nekintamos metafizinės būties, tačiau, kita vertus, ji lemia patį egzistavimą (p. 25). Tarpinei įsivaizduojamybės sričiai nusakyti pasitelkiama Platono *khora*, interpretuojama

kaip tarpinė dimensija tarp būties ir niekio, esaties ir nesaties. Tai nei pastovi idėjų ir idealybės sritis, nei kintantis, nepastovus juslinis pasaulis, o kažkas *tarp*. Sabolius, *chorą* suprasdamas kaip persikėlimą, kaip tranzityvumą, teigia, kad tai savotiška trečioji dimensija, kuri „nėra nei juslinė suvokiamybė, nei intelektinė mąstomybė, bet išlieka tik vos ne vos apčiuopiama grynoji įsivaizduojamybė“ (p. 111). Joje tvyro skirties įtampa ir išryškėja fantazminė dimensija. Šia prasme Sabolius ją mato ir kaip radikalią Kitybę, pranokstančią kategorinę ir racionalią tvarką.

Viena iš pagrindinių Saboliaus tezių – įsivaizduojamybė nėra nei būties konkurentė, nei jos kopija, nei jos opozicija, nei kažkas menkesnio. Priešingai – tvirtinama, kad įsivaizduojamybė yra ontologiškai pirminė, o vaizduotė įkurdinama pačioje tikrovės šerdyje. Jau pirmoje knygoje autorius atskleidė, kad vaizduotė, būdama visų įmanomų galimybių pasaulis, tarsi perima iniciatyvą iš tikrovės (Įnirtingas miegas, p. 141). Vaizduotė ne reprodukuoja, o kuria tikrovę. Negana to – ji tampa ir tuo, kas kuria pačios tikrovės matą. Analizuojant vaizduotės ir suvokimo ryšį, knygoje tvirtai laikomasi nuomonės, kad įsivaizdavimas yra viena esminių žmogaus savybių, nė kiek ne menkesnė nei racionalus suvokimas. Tai parodoma pabrėžiant vaizduotės ryšį ne tik su iliuziniais, netikrais, efemeriniais, bet ir su realiais objektais. Kurdamas įtampą tarp racionalių tvarkos ir kūrybiškumo, autorius ieško galimybių šias dvi sritis suderinti.

Net jei lietuviškame kontekste vaizduotės ir įsivaizduojamybės tyrimai yra gan naujas dalykas, negalima pamiršti, kad visgi siekį įtvirtinti vaizduotės pirmenybiškumą galima atsekti bene nuo Friedricho W. J. Schellingo. Tačiau visa jėga vaizduotės problematikos aktualumas išryškėja intensyviai vystantis

technologijoms, ką Sabolius aptarė jau ankstesnėje savo knygoje. Naujoje knygoje įsivaizduojamybės ir technikos ryšiui skiriama bene daugiausia dėmesio. Analizuojant šį santykį parodoma, kaip technologijos keičia mūsų santykį su tikrove, kaip keičiasi tikrovės statusas. Teigiama, kas technologijos ne tik išplečia įsivaizduojamybės sritį, bet palengva nutrina ir perskyrą tarp įsivaizduoto ir tikro – tikrovė suvokiama drauge su įsivaizdavimu. Vis sunkiau tampa „patirti, suvokti ar net įsivaizduoti kokią nors tikrovę, kuri šiandien galėtų būti techniškai nemedijuota“ (p. 99).

Siekdamas išskleisti vaizduotės esmę, Sabolius fiksuoja tam tikrą vaizduotės dvi-prasmiškumą. Viena vertus, vaizduotė mūsų kūryboje reikšėsi nuolatos, tai nėra tik pastaruoju metu išsilaisvinęs žmogaus sugebėjimas. Išradimas galimas tik todėl, kad viena tiesa yra nepakankama. Šia prasme knygoje vaizduotė suprantama kaip tam tikras kitybės įsileidimas, atsivėrimas kitybei. Įsivaizduojamybėje pereinama nuo vienio link daugio, nuo tapatybės ir vienos tiesos sampratos – link kitybės, link Kito. Tai autorius laiko tikrovės suintensyvėjimu ir jos daugialypiškumu (p. 42). Tačiau taip pat galima pastebėti, kad ši kitybė, visai kita prasme nei, tarkim, Emmanuelio Levino *Kito* veidas, mus padaro bejėgius, atima ar grasina atimti iš mūsų aktyvumą – tai veikiau sugrąžinimas į tam tikrą beasmenę, anoniminę būklę, o drauge ir savo individualumo praradimas. Nekyla abejonių, kad šiandienos pasaulyje vaizdai yra užvaldę mūsų kasdienybę – nepalaujamu srautu plūsta iš televizijos, kompiuterių, telefonų, kompiuterių ekranų. Čia mūsų tapatybė yra ne tik suardoma ar sutrikdoma, bet užgrobiamą, „praryjama“ ir palaiapsniui ištirpinama kito vaizduotėje. Knygoje tai iliustruojama pasitelkiant svetimų sapnų sapnavimo įvaizdį: „Įsivaizduojamybė yra toji valia, kuriai

mažne neįmanoma atsispirti ir kuri vogčiomis primeta savo kryptis ir orientacines gaires, šitaip įgyvendindama neartikuluojamą, neįvardijamą ir dažniausiai neatpažįstamą galios aktą. Mes paklūstame svetimam sapnui, nes juo susižavime, pakliūvame į jį tarsi savo noru, neatpažindami šiame patyrimo jokios prievartos, vien tik apsvaigimą nuo tam tikro malonumo, su kuriuo pasitinkame mus intriguojantį primestų reginių pasaulį. Mes tarsi patys norime, kad mus prarytų baisiosios rajūnės nasrai, leidžiamės užvaldomi, paklūstame, nes patys nebeturime savo valios – tarsi būtume užhipnotizuoti“ (p. 46).

Šis vaizdų „teroras“ turi bent jau dvi neigiamas Sabolius identifikuojamas pasekmes – estetines ir etines. Vaizdų epochoje nutinka keistas dalykas – pasirodo, kad kuo daugiau vaizdų, tuo mažiau vaizduotės, kuo daugiau vaizdų, tuo mažiau turinio. Vaizduotės galia mus išlaisvina, bet kitų vaizdai mums grasina, užuot išplėtę mūsų vaizduotės galias, jas paralyžiuoja (p. 98–99). Tokio vaizdų užvaldymo įveiką Sabolius iliustruoja pasitelkdamas Francis'o Bacono tapybą – teigiama, kad beikoniško „stiliaus kūrėjas įgyja vaizduotę būtent todėl, kad išsivalo nuo vaizdų, išgrynina juos, atsisako jų, dekonstruoja ir performuoja juos tol, kol visa tai iš esmės pasikeičia sunkiai numatoma kryptimi“ (p. 51). O štai naujosios medijos, kūrybinės industrijos kūrybiškumą iš vaizduotės paveržia – „nereikia, kad subjektas užsimanytų, o kartu ir įsivaizduotų ką nors nenumatyta. <...>. Nenuspėjamumas, paliekantis jį visuotinio apdūjimo visuotinio miego ir visuotinio sapno būsenos, yra industrijos visapusiškos kontrolės sąlyga“ (p. 55). Vaizdais stimuliuojant geismą, norima vis daugiau ir vis kitokių vaizdų. Galiausiai tai tampa ir visuomenės bukinimo, manipuliavimo bei kontrolės mašina. Vaizduotė paverginama ir uždusinama, individualus kūrybiškumas

užgniaužiamas. Subjektas tampa tik pasyviu stebėtoju, gromuliuojančiu vieną pateikiamą vaizdą po kito, kartais net duodant instrukciją, kaip tai turi būti suvokiama. Čia Sabolius pasitelkia Žižeką, rašiusį apie interaktyvumo inversiją, ir jį cituoja: „*aš esu pasyvus per kitą* – vadinasi, aš perduodu kitam pasyvų (mėgavimosi) aspektą, o pats galiu aktyviai dalyvauti“, tad visa tai „leidžia pasiūlyti tariamo aktyvumo sąvoką: manote, kad esate aktyvus, tačiau tikroji jūsų pozicija, kadangi ji išikūnijusi į fetišą, yra pasyvi...“ (p. 60). Tam pasitarnauja technologijos, leidžiančios „individualiai vaizduotei ilsėtis ar tiesiog paklusti jaukiam, žaismingam, siaubingam, griausmingam sujungtojo srauto *entertainment*’ui“ (p. 63). Sabolius jau anksčiau į lietuvišką terminiją įvedęs tokį „perteklinį vaizdų antplūdį“ (p. 96) nusakantį Joėlo Candau ikonorėjos terminą: „Ikonorėja yra laikinės kontrolės forma, kurioje kartu su pramonine užmaršties gamyba nyksta ir glemba sąmonės kūrybingumas – kuo intensyvesnis ir pastovesnis vaizdinių srautas, tuo silpnesnis tampa mūsų vaizduotės veikimas“ (p. 98). Tampame „vizualumo maitėdomis“ ne tik dėl to, kad geidžiame vis daugiau ir daugiau vaizdų, bet ir dėl to, kad jų „neskanaujame“.

Vaizduotės ir įsivaizduojamybės problematika glaudžiausiai susijusi su meno, kūrybos sritimis ir iš pirmo žvilgsnio neatrodo pajėgi atverti etinį lauką. Tačiau vis dėlto identifiukuota interpasivumo situacija knygos autoriui leidžia pažvelgti toliau. Knygoje pastebima, kad interpasivumas pasireiškia ne tik naikinant individualią vaizduotę, kūrybiškumą, bet ir atliekant etinį veiksmą. Svetimų vaizdų perteklius „nujautrina“, atbukina, „veda link abejingumo ir emocinės anestezijos“ (p. 60) – taip atveriamą ir etinę kontroversiją. Vaizdai, viena vertus, sukuria tam tikrą distanciją, kuri leidžia jaustis etiš-

kai nesusijus. Kita vertus, videoreportažai iš įvairių nelaimių, katastrofų, karų ir pan. vietų mus emociškai susieja su nelaimės ištiktaisiais ir drauge sukuria savotišką iliuziją, kad esą ir mes kažkuo prisidedame. Visgi stebimi vaizdai neturi būti painiojami su socialiniu veiksmu. Analogišką situaciją, tiesa, kiek kitokiame kontekste, Danutė Bacevičiūtė vadina atsakomybės „infliacija“, aptinkama išsiplėtusioje atsakomybės sampratoje, jos lėkštėjime. Tokia atsakomybė pavojingai priartėja prie neatsakingumo. Šiurpūs vaizdai galiausiai mūsų nebetrikdo, tampa įprasti. Net jei rodomas skausmas yra tikras, jis, teigia Sabolius, yra anestezuojamas (p. 152, 101). Taigi, nors iš pirmo žvilgsnio vaizduotė atrodo kaip neabejotinai pozityvus dalykas, identifikuojama ir jos galioje glūdinti grėsmė. Tiesa, nors etikos laukas atveriamas, Sabolius plačiau šios tematikos neplėtoja. Tačiau skaitytoją tai gali paskatinti naujai permąstyti estetikos ir etikos santykį.

Tai, kad mes užvaldomi kitų kuriamų vaizdų, kitų sapno vaizdų ir galiausiai „aiškiai nebeatsimename, ką vis dėlto galime laikyti esant sava ir tikra“ (p. 99), dar labiau pagilina vaizduotės ir technikos ryšio dviprasmiškumą. Martinas Heideggeris technologiją mato kaip dar gilesnį nugrimzdimą į būties užmarštį. Tai, kad technika yra ne atsitiktinis įvykis, nutikęs šių dienų žmogui, o savotiška lemtis, remdamasis Stiegleriu, parodo ir Sabolius. Tačiau šiame santykiuje yra išvelgiamas ne haidegeriškas negatyvumas, o veikiau dviprasmiškumas: „[j]eigu ne žmogus sukuria technologinius instrumentus, bet atsivėrimas savo technologinei prigimčiai yra to, kas žmogiška, pašaukimas, tuomet vienintelis aktualus klausimas lieka apie tai, kaip elgtis šioje *pharmakono* stiliaus situacijoje“ (p. 100). Kitaip tariant, klausiama, kaip suvokiant, jog vaizduotė ir jos produktai mus

gali pražudyti, sugebėti tai pakreipti kita, gelbstinčia kryptimi. Ši kuriantį ir naikinantį vaizduotės dviprasmiškumą Sabolius atidžiau nagrinėja svarstydamas intermedialinės vaizduotės problemą. Intermedialinė vaizduotė yra tokia vaizduotė, kuri, išlaikydama santykį su tikrove, gilinasi ne į pasaulio ir vaizdo santykį, o į „santykį tarp įvairių technologinės įsivaizduojamybės prietaisų“ (p. 149). Saboliui parankus Montani pasiūlytas intermedialumo terminas nusako tokią „sąmonės techniką, kuri nusikreipia į technologinę mūsų lemtį – mėgindama farmakonišką situaciją pasukti gydančia linkme“ (p. 141). Vaizduotė tikrovę ir suintensyvina, ir nujuslina, tačiau ją galima pasitelkti tam, kad vėl atkurtume tikrovę (p. 82, 103) – čia vaizduotė matoma kaip būdas susigrąžinti išblukusios tikrovės intensyvumą. Tai savotiškas pastangų reikalaujantis pabudimas iš svetimo sapno, iš kito diktuojamo vaizduotės režimo – analogiškai išsivadavimui iš totalizuojančio neginčijamos vienos tiesos režimo. Tam, anot Saboliaus, reikia pasitelkti etinę vaizduotę (p. 154). Šis veiksmas, akivaizdu, nėra vien estetiškumo pastanga, jis turi tiek ontologinį, tiek etinį užtaisą. Paskutinėje knygos dalyje „Įsivaizduojamybė kaip išsilaisvinimas“ nužymima galimybė išsivaduoti iš kitų primetamo vaizdų diktato, galimybė pabėgti iš svetimo sapno, vaizduotę lavinant „taip, tarsi tai būtų fizinė treniruotė“ (p. 206). Taigi, įsivaizduojamybė gali būti ne tik galios ir kontrolės priemonė bet, išlaisvindama kūrybiškumą, ji pamatoma ir kaip pasipriešinimo galiai galimybė. Kūrybiškumas, originalumas įmanomas „tik išsprūstant iš svetimo sapno režimo, tik keičiant ir modifikuojant supančias iliuzijas ir fikcijas“ (p. 49).

Kaip jau minėta, Saboliaus knygoje vaizduotės, įsivaizduojamybės problematikos laukas atveriamas brėžiant skirtumą nuo

suvokimo ir nuo tikrovės ir taip aptinkant tam tikrą tarpinę sritį. Pripažįstama, kad vadovaujantis tik griežtu tradiciniu racionalumu šios tarpinės srities užčiuopti negalime – dėl jos pačios veiklos pobūdžio, dėl jos sukuriamų „produktų“ efemeriškumo. Joje aptinkama ne pastovi, tapati būtis, o, kaip teigia Sabolius, atveriamą nežinomybę, neapibrėžtis bei radikali kitybė. Kitybės, svetimybės problematika knygoje pasirodo kaip viena pagrindinių ir man bene įdomiausių. Įsivaizduojamybės filosofija pamatoma kaip mąstymas, vedantis nuo vienio link daugio (p. 42), kaip atvirumas įvairiems kitybės pavidalams. Modifikacija, metamorfozė, transformacija pristatoma kaip esminis vaizduotės veiksmas, o vaizduotė – kaip iš principo tapatybę ardantis, reprezentaciją peržengiantis veiksmas, kaip kitybės kūrimas. Jau ankstesnėje Saboliaus knygoje buvo atskleista, kad „[v]aizduotė veikia kaip „tikro“ (o ne fiktyvaus) susitikimo su „kitu“ sąlyga“ ([nirtingas miegas, p. 114). Naujosios knygos dalyje „Įsivaizduojamybė kaip metamorfozė“ ši problematika, paliečiant tiek ontologinius, tiek estetinius ir etinius klausimus, plėtojama atidžiausiai. Kitybės kaip tokios prototipu pristatomas pastovaus pavidalo neturintis dievas Protėjas. Primenama, kad jau „Husserlis yra užsiminęs, kad įsivaizdavimas savo prigimtimi yra protėjiškas procesas. Protėjiškumas čia išreiškia nenumaldomą modifikuojančios sąmonės polinkį keistis, varijuoti, nutrūkti ir vėl atsigausti, kuris vis dėlto leidžia išlaikyti tam tikrą įsivaizduojamų objektų tapatybę“ (p. 187). Protėjas ne tik nuolat keičia savo pavidalus, bet jis – o tai Saboliaus knygos kontekste ypač svarbu – net neturi pirminio pavidalo, kitaip tariant, yra pats kitimas iš principo. Šiame nuolatiniaame virsme nėra pastovios struktūros, nėra nei pradžios, nei pabaigos. Knygoje parodoma, kad Protėjo

įvaizdyje susisieja įsivaizduojamybė ir jos įsikūnijimas. Sabolius neleidžia pamiršti, kad aiškindami vaizduotę ir įsivaizduojamybę turime reikalą su iš principo neapibrėžiama sritimi. Tai, kad neapibrėžties, nežinomybės plotmė loginiais racionaliais parametrais negali būti užčiuopiama, nereiškia, kad ją, kaip ilgalaikėje filosofijos tradicijoje, reikia atmesti. Priešingai, čia susiduriame su kūrybine sfera ir ją reikia ne tiek siekti išaiškinti ir pagauti, kiek įsiklausyti ieškant alternatyvių prieigų. Galimybės atverti nežinomybę bei radikalią kitybę Sabolius siūlo ieškoti meninėje kūryboje. Interpretuodamas teatro režisieriaus Castellucci kūrybą Sabolius teigia, kad režisieriui „rūpi Kitybė iš esmės, kuri atsiskleistų savo nesuvaldyta ir neredukuojama forma“ (p. 173). Čia svetimumas, kitybė, nežinomybė sukelia tam tikrą šoką ir tuo sukuriamas tam tikras bendrumas. Aptariant Erice's filmą „Avilio dvasia“ išryškinama, kad įvedama kitybė yra ir pačios totalios nežinomybės pasiuntinys, kitaip tariant, nežinomybės pėdsakas. Nors tiesiogiai ir nenurodoma į levinišką kontekstą, tačiau Sabolius sutinka, kad būtent kitybės sukeltas šokas, *trauma*, sudaro radiklios etikos poelgio prielaidas (p. 166). Taigi čia įsivaizduojamybės ir vaizduotės tema, atrodo, pasiekia daugiau, nei iš pradžių buvo galima numatyti, – atveria etinį bei politinį lauką.

Ši Saboliaus knyga gali būti traktuojama kaip atviras kūrinys – ne siekiantis primesti savo mąstymo režimą, bet, sekant autoriaus pastangą, skatinantis išsivaduoti iš kito primetamo mąstymo režimo. O ar galima išėiti anapus įsivaizduojamybės? Perskaičius knygą lieka įspūdis, kad autorius nepalieka jokios teritorijos anapus įvaizduojamybės: mes patys esame įsivaizduojamybės, viskas didesniu ar mažesniu mastu, negatyviai ar pozityviai yra paliesta vaizduotės. Galimy-

bė ištrūkti iš šios teritorijos nenumatoma, tačiau pasitelkus vaizduotę ją galima be galo modifikuoti.

Na ir pabaigoje galima paminėti, kad ši knyga, išleista mažu formatu, minkštais viršeliais, niekuo neprimena sunkaus filosofinio traktato – ji lengvai tilps kišenėje. Pilka spalva

savo kuklumu išsiskiria iš šiuolaikinės spaudos margumyno, o palengva nusitrinančios, lengvą pėdsaką paliekančios baltos viršelio raidės (kurios, matyt, buvo spaudos brokas) irgi tampa savotiškai simboliškos. Kokius pėdsakus palieka klaidžiojantis Nasredino kupranugaris?

Jolanta Saldukaiytė
Vilniaus Gedimino
technikos universitetas